

**Recenzja książki „Rzeczywistość seniora”,
red. nauk. Mieczysław Dudek, Jan Krukowski, Krystyna Teresa Panas,
Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie
im. prof. Leszka J. Krzyżanowskiego, Warszawa 2014, ss. 434.**

Współczesna sytuacja demograficzna na starym kontynencie wymaga refleksji nad dalszymi kierunkami rozwoju w kluczowych dziedzinach funkcjonowania społecznego. Dynamiczny przyrost populacji seniorów obliguje do podejmowania różnorodnych działań, zmierzających do zapewnienia tej grupie wiekowej jak najbardziej optymalnych warunków życia i należnego jej szacunku. Aby te działania przyniosły zamierzone rezultaty, muszą się opierać na rzetelnej diagnozie sytuacji najstarszego pokolenia. W ten nurt wpisuje się publikacja *Rzeczywistość seniora* zredagowana przez Mieczysława Dudka, Jana Krukowskiego oraz Krystynę Teresę Panas. Refleksje rozpoczęto od jednego z najistotniejszych pytań, jakie stawia antropologia, a mianowicie, kim jest senior? Szybko okazało się, że zdefiniowanie terminu senior nie jest łatwe, gdyż posiada ono szeroki *definiens*. Podjęto więc próbę holistycznego ujęcia egzystencji seniora, tak w aspekcie indywidualnym jak i społecznym. Autorzy poszczególnych rozdziałów swoje rozważania ogniskują wokół kluczowych zagadnień, problemów, przed jakimi stają starzejące się społeczeństwa: praw gwarantowanych przez politykę społeczną (I), psychologicznego portretu człowieka starzejącego się (II, III), geragogiki (IV, V), edukacji w późnej dorosłości oraz aktywności w „trzecim wieku” (VI, VII). Osią dla rozważań uczyniono procesy ekskluzji i inkluzji osób starszych.

Pierwsza część wprowadza czytelnika w najważniejsze cele, kierunki i priorytety polityki (pro)senioralnej. Można w niej odnaleźć informacje na temat podejmowanych inicjatyw na rzecz zapewnienia seniorom jak najlepszych warunków funkcjonowania w obszarach: zatrudnienia, udziału w życiu społecznym oraz zachowaniu jak najdłużej niezależności/samodzielności. Opis prawnych uregulowań o zasięgu centralnym zostały uzupełniony przykładami inkluzyjnych inicjatyw na niższych szczeblach administracyjnych. Analizie poddano najważniejsze dokumenty i przepisy obowiązujące w Polsce/Małopolsce, Unii Europejskiej, w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych, co daje szeroką perspektywę.

Kolejna grupa artykułów przybliży czytelnikowi procesy indywidualnych zmagania człowieka z nieubłagalnym upływem czasu, mierzenia się z zadaniami rozwojowymi charakterystycznymi dla „jesieni życia” oraz wglądu we własne wnętrze. Starość rozpatrywana jest w kontekście powołania, które może zostać w pełni zrealizowane w przypadku zaakceptowania związanych z nią ograniczeń, ale i wyzwań. Autorzy koncentrują się wokół kwestii: osobowości, tożsamości, postaw wobec życia oraz duchowości. Stawiają ponadczasowe pytania, jak w obliczu zachodzących zmian związanych ze starzeniem się organizmu, zachować „spokój ducha” i godność osobowościową. Rozdział ten zawiera wiele subtelnych wątków dydaktycznych związanych z edukacją do starości.

Jednym ze źródeł godności człowieka jest aktywność skierowana ku innym ludziom. Kryterium to zostało rozwinięte w kolejnej części, opatrzonej prowokującym tytułem „Starość to zły nabytek” (*Aetas mala merx est*). Zawiera ona rozdziały poświęcone rodzajom i formom aktywności podejmowanym przez amerykańskich i polskich seniorów. Szczególnie dużo miejsca poświęcono roli osób starszych w budowaniu wspólnoty międzypokoleniowej oraz ich udziałowi w życiu rodzinnym, zwłaszcza w sytuacji migracji zarobkowej rodziców. Oryginalne i interesujące wątki porusza tekst traktujący o seniorach w warunkach pozbawienia wolności.

Czwarta część książki, najbardziej rozbudowana, poświęcona została różnym aspektom wychowania do starości, w starości i poprzez starość. Zdaniem Autorów, poruszających tę tematykę, proces wychowawczy powinien zaczynać się jak najwcześniej i obejmować różne grupy społeczne i zawodowe. Tylko szeroko zakrojone działania dydaktyczne, odwołujące się do systemów etycznych, mają szansę zminimalizować zjawisko ekskluzji osób starszych. Zebrane w tej części rozdziały koncentrują się wokół procesów wychowania i samowychowania do późnej dorosłości oraz kształtowania prawidłowych postaw społecznych wobec seniorów. Prezentacja teoretycznych ujęć uzupełniona została doniesieniami z badań empirycznych, dotyczących postrzegania starości i ludzi starych przez pracowników socjalnych, uczniów w wieku wczesnoszkolnym oraz pracowników banków.

Kolejna część recenzowanej pozycji dotyczy wybranych wyzwań, przed jakimi staje współczesne społeczeństwo: problemów socjalno-finansowych dotyczących seniorów oraz wzrostu negatywnych postaw wobec nich, nierzadko prowadzących do różnego rodzaju przejawów wykorzystywania i przemocy. Czytelnik ma okazję zapoznać się z polską i czeską perspektywą. Jedną z dróg prowadzących do rozwiązania tych problemów i podniesienia jakości życia seniorów jest kształcenie ustawiczne, które może być realizowane w różnych formach. W książce najsilniejszy akcent położono na prezentację działań podejmowanych w ramach Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz studiów MBA. Polskie doświadczenia zostały uzupełnione opisem dobrych praktyk realizowanych u naszych południowych sąsiadów. Jednym z istotnych elementów podnoszenia jakości ofert edukacyjnych i tym samym satysfakcji seniorów jest ciągle monitorowanie i analizowanie informacji zwrotnej od słuchaczy UTW i uczestników różnego rodzaju projektów, w tym wolontariatu.

Książkę zamyka tekst poświęcony formom przeżywania „drugiego życia” czy „drugiej młodości”. Znalazły się z nim zestawienia danych statystycznych dotyczących aktywności zawodowej seniorów w różnych krajach europejskich, przeciętnego wieku przejścia na emeryturę oraz preferowanych stylów spędzania czasu wolnego. Prezentowane scenariusze są wypadkową uwarunkowań życiowych oraz indywidualnych preferencji seniorów.

Zawarte w prezentowanej publikacji teksty mają wartość uniwersalną i są skierowane do bardzo szerokiego grona odbiorców. Mogą nimi być sami seniorzy, którzy zweryfi-

kują, na ile opisywana rzeczywistość przystaje do realiów, które są ich udziałem. Ponadto mogą oni uzyskać cenne informacje na temat praw i przywilejów, które gwarantują im różnego rodzaju dokumenty prawne oraz poszerzyć wiedzę na temat kierowanych do nich ofert edukacyjnych. Z treścią książki powinni zapoznać się młodzi ludzie, którzy przygotowują się do pracy z osobami starszymi, tak w instytucjach o charakterze opiekuńczym, jak i edukacyjnym. Dzięki lekturze uzyskają wiedzę na temat specyfiki procesu starzenia się i zmian osobowościowych, jakie mogą mu towarzyszyć. Pomoże im ona zrozumieć motywy działania seniorów i przewidzieć niektóre ich reakcje. Z pewnością przyczyni się do budowania wspólnoty międzypokoleniowej, której potrzeba była akcentowana wielokrotnie na kartach polecanej książki. W końcu, do publikacji powinien zwrócić każdy, bowiem poświęcona jest ona kwestiom, które, w krótszej lub dłuższej perspektywie czasowej, będą nas dotyczyć. Jestem przekonana, że będzie ona stanowić inspirację do różnorodnych przemyśleń, bowiem, jak napisała jedna z Auterek „w starości, jak w soczewce, skupiają się przeżycia, doświadczenia, czyny i ich rezultaty, doświadczenie siebie i mądrość” (Chałas 2014, s. 101).

Joanna Wnęk-Gozdek

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Bibliografia

- Chałas, K. (2014). *Godność osobowościowa człowieka starego źródłem wiedzy, doświadczeń i inspiracji dla młodego pokolenia*, w: *Rzeczywistość seniora*, red. M. Dudek, J. Krukowski, K. T. Panas. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie, s. 95–108.